

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทของภาษาล้านนา และปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทของภาษาล้านนา โดยอาศัยหลักฐานจากเอกสารชั้นต้นทั้งที่เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนา ปรวิวรรตเป็นภาษาไทย พิมพ์ด้วยอักษรล้านนา และพิมพ์ด้วยอักษรไทย ในช่วงตั้งแต่สมัยก่อนรัชกาลที่ 5 จนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองของไทย รวมทั้งหมด 20 เรื่อง รวมทั้งหลักฐานอื่นๆ ประกอบอีกจำนวนหนึ่ง

ผลการศึกษาพบว่า อักษรล้านนามีวิวัฒนาการมาจากอักษรมอญโบราณ มีหลักฐานที่พบการใช้อักษรชนิดนี้ 2 ประเภท คือ หลักฐานประเภทศิลาจารึก และหลักฐานประเภทคัมภีร์ใบ ในล้านนายุคต้นมีการใช้อักษร 3 ชนิด คือ อักษรฝักขาม อักษรธรรม และอักษรไทניתศ อักษรฝักขามใช้อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 โดยใช้บันทึกภาษาไทยวนเป็นข้อความทางโลก อักษรธรรมใช้ในการจารึกฐานพระพุทธรูป และคัมภีร์ใบลานทั้งภาษาบาลี และภาษาไทยวน ในพุทธศตวรรษที่ 20-23 มีการใช้อักษรธรรมในการจารึก และจารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนามากขึ้น บทบาทนี้ทำให้ถูกเรียกว่า **อักษรธรรม** ส่วนอักษรไทניתศใช้อยู่ในช่วงเวลาสั้นๆ และเสื่อมความนิยมไป ในยุคที่ล้านนาคงอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าในช่วง พ.ศ. 2101-2317 อักษรธรรมยังคงมีฐานะและบทบาทเดิม จนถึงยุคที่ล้านนาคงเป็นประเทศราชของไทย และได้ถูกรวมเข้าเป็นจังหวัดต่างๆ ใน พ.ศ. 2476 อักษรธรรมและภาษาล้านนาถูกลดฐานะและบทบาทลง โดยอักษรและภาษาไทยเข้ามามีบทบาทเป็นภาษาราชการแทนเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทดังกล่าว คือ ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง โดยไทยได้ทำการปฏิรูปการเมืองการปกครองของล้านนา มีการกระจายอำนาจด้วยการนำระบบบริหารราชการแบบกรุงเทพฯ มาใช้ในล้านนา และการสร้างความรู้สึกเป็นไทยให้แก่คนล้านนา ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา มีการจัดการศึกษาจากรัฐบาลกลาง มีการลดบทบาทของอักษรและภาษาล้านนาในระบบการศึกษาแบบจารีต ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ มีการปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจไปเป็นแบบทุนนิยม เกิดการสนับสนุนบุตรหลานให้เข้ารับการศึกษาภาษาไทยในโรงเรียน มีการใช้ภาษาไทยสื่อสารทางธุรกิจการค้า และรัฐบาลมีการควบคุมเศรษฐกิจอย่างเข้มข้นยิ่งขึ้น ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มีการรับวัฒนธรรมจากไทยและต่างชาติเข้ามาใช้ มีการรับวิทยาการสมัยใหม่ ตลอดจนปัจจัยเสริมอื่นๆ ทำให้อักษรและภาษาล้านนาหมดฐานะและบทบาทลง ในยุคฟื้นฟูอักษรและภาษาล้านนา มีการเปิดสอนอักษรธรรม และกระตุ้นให้คนท้องถิ่นพูดภาษาล้านนา ผู้มีบทบาทสำคัญ คือ สถาบันอุดมศึกษา วัด องค์การภาครัฐ และองค์กรภาคเอกชน มีการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้ที่อยู่ในรูปอักษรธรรมล้านนา มีการใช้ภาษาล้านนาในสื่อประเภทวิทยุ และเพลง โดยภาษาล้านนาในยุคนี้ถูกปะปนด้วยคำไทยเพียงแต่พูดด้วยสำเนียงล้านนาเท่านั้น ส่วนอักษรธรรมไม่มีฐานะและบทบาททางสังคมอย่างแท้จริง

The thesis objectives are to study about the status and causes of changes in the role of the Lanna language. This study used 20 primary sources literated before the period of the King Rama V through the period of the Thai revolution divided into four groups comprising documents written in Lanna alphabet, transliterated into Thai language, printed in Lanna alphabet, and printed in Thai language.

The study results show that the Lanna alphabet was developed from ancient Mon alphabet proved by Lanna inscriptions and palm leaf manuscripts. In the early period of Lanna, there were 3 kinds of alphabet used in defferent functions; Fak Kham alphabet used mostly in B.E. 1900s to iscribe normal text in Tai Yuan (Lanna) language, Dhamma alphabet used widely in 2000-2300s B.E. to inscribe on base of the Buddha image and palm leaf manuscripts in both Pali and Tai Yuan language. This kind of alphabet was mainly used to describe text involving Buddhism, and then it is called "Dhamma" alphabet. Whereas the Thainithet alphabet was used in short period. In B.E. 2101-2317 Lanna was defeated by Burma, but the Dhamma alphabet still retained the same role and status. When Lanna was freed from Burma and became a vassed state of Thailand, the role and status of Dhamma alphabet and Lanna language decreased until Lanna was absolutely annexed to Thailand as provinces in 2476 B.E. Thai language was promoted to be used formally instead. The causes of Lanna alphabet and language role and status changes include, politics, education, economy, and society and culture. Political factor related to Lanna administration reform caused by decentralization and being Thai consiousness initiated by the Thai government. Educational factor related to education management by the Thai government through Thai language decreased the role and status of Dhamma alphabet and Lanna language in traditional education. Economical factor related to economic development to be capitalized, the local people supported their children to learn Thai language in schools, and communicate through Thai language in business, including a strict control in economic system of the Thai government. Social and cultural factors are related to the acceptance and integration of other cultures, modernization including other supportive factors. In the restoration period, the Dhamma alphabet study and Lanna spoken language are initiated and stimulated by government agencies while Lanna study through Lanna Dhamma alphabet is also promoted by Chiang Mai University and Chiang Mai Teacher Training College. Lanna language is also promoted through local media and native songs. It is observed that Lanna language at present is mixed up with Thai language but in Lanna accent, and the Dhamma alphabet is not used to literate any longer.